

”Jos 20 vuotta takaperin muistelemme, niin silloin vielä yhteinen kansa Suomessa olenujuontia ei juuri tuntenut ensinkään, sen vähemmin oppipojat. Se oli siihen aikaan vielä ainoastaan suurten herrain juotavaa. Mutta nyt sitä kyllä jo tunnetaan; oluenkeittoa saa jokainen vapaasti viljellä, ja joka varakkaampi on, se rakentaa suuremman oluttehtaan kuin minkä oman talonsa tarpeen on.” (Suomen Julkiset Sanomat n:o 46, 1861)

Viina oli juovutusjuoma, turmiollinen ja tuotannoltaan valtion valvonnassa sen jälkeen, kun kotitarvepoltto oli lakkautettu vuoden 1866 alusta lukien. Olut oli janojuoma ja ravintoaine, joskin sen käyttö oli unohdettu 1800-luvun alkupuolelle tultaessa monilla seuduilla maassamme. Niin väkevästi hallitsi paloviina. Oluen valmistus ja myynti kuuluivat yleisen elinkeinolainsäädännön piiriin aina vuoteen 1883 asti, jolloin tuli voimaan niitä koskeva erikoislainsäädäntö. Vuoden 1859 käsityö- ja kauppaasetus salli oluen myynnin maakauppiaiden puodeissa, kunhan sitä ei siellä nautittu.

Oluen vapaa käyttö synnytti epäkohtia, joita ryhdyttiin korjaamaan lainsäädäntöteitse. Vuonna 1879 määrättiin, ettei kaupoissa enää saanut myydä toisten tekemää olutta ilman kunnan suostumusta; tehtaas tosin saattoivat tarjota tuotteitaan vähittäisostajille suoraan panimosta tai omissa myyntipaikoissaan. Vuodesta 1883 lähtien myös tähän vaadittiin kunnan lupa. Vuoden 1892 asetuksen mukaan tehtaille jäi oikeus lähettää tilauksesta maalaisostajille olutta vähintään 25 pullon koreissa tai viiden kannun astioissa.

Vuoden 1883 asetus salli oluen ja portterin anniskelun maaseudulla vain ravintoloissa ja majataloissa. Maalaiskunnat saivat 1895 oikeuden kieltää anniskelun majataloilta. Tähän turvauduttiin pikaisesti, sillä 1901—02 enää kuusi kuntaa salli oluen käytön.

Verotuksella oluen valmistusta ja myyntiä ryhdyttiin sääntelemään vasta 1800-luvun lo-

pusa. Vuonna 1865 alettiin periä vähäistä suostuntaveroa — viisi penniä myydyltä kannulta — mutta sillä ei juuri ollut vaikutusta kulutukseen, etenkin kun tehdas sai itse ilmoittaa myyntilukunsa, joita ei kontrolloitu. Vuonna 1883 säädettiin, että vero oli maksettava oluen valmistukseen käytetyn mallasmäärän mukaan. Sen suuruus oli kahdeksan penniä leiviskältä, mikä vastasi noin yhdeksää penniä kannulta. Mallasjuomien tuotantoa alettiin myös valvoa.

Siirryttäessä metrijärjestelmään vuonna 1888 veroksi määrättiin markka kymmeneltä kilolta maltaita. Se merkitsi pientä — noin kuuden prosentin — korotusta veroon, mutta oli riittävä liikuttelemaan kulutus- ja tuotantolukuja.

Oluen kulutus nousi yleisesti vuoteen 1898 asti ja laski sen jälkeen. Kun valtiopäivillä keskusteltiin 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa mallasveron korottamisesta, oluen valmistuskäyrät kääntyivät nousuun. Kun taas suurempi vero alkoi vaikuttaa hintoihin, kulutus taipui laskuun.

Vuoden 1897 valtiopäivillä päätettiin ottaa käyttöön progressiivinen verotus. Maksun suuruus oli suhteutettu käytettyyn mallasmäärään. Ensimmäiseen eli alimpaan veroluokkaan kuuluivat panimot, jotka tarvitsivat vuodessa maltaita enintään 50 000 kg — vero oli 1 mk 10 p kilolta, ja kolmanteen eli ylimpään luokkaan yli 150 000 kg maltaita käyttäneet panimot (Kaarela 1933; Tuominen 1950, 34—36 & 1959, 297).

Karpin oluttehtaan perustaminen

Kun Huittisten hallintopitäjän Lauttakylän taajamaan ryhdyttiin hankkimaan oluttehdasta 1870-luvun lopulla, aika oli suotuisa paitsi alkoholipoliittisten suhdanteiden kannalta myös siksi, että samanaikaisesti oli kumottu elinkei-

nonharjoittamista rajoittanutta lainsäädäntöä. Osakeyhtiölaki oli annettu 1864, ja vuoden 1879 elinkeinoasetus salli yrittämisen myös maaseudulla ja lakkautti sitä haitanneen vuosipalkollisuhteen (Rasila 1982, 20—21).

Huittisten hallintopitäjä lähiympäristöineen muodosti olutpanimolle sopivan markkina-alueen. Sen asukasluku oli lähes 12 300 henkeä, ja sillä oli selvä hallinto- ja palvelukeskus, joka sijaitsi liikenteellisesti edullisesti, sillä siellä yhtyivät Turun, Porin, Hämeenlinnan ja Tampereen valtatiet. Matka naapurikuntien kestikievereihin ja kauppapaikkoihin oli lyhyt. August Ramsay kertoi julkaisussaan ”Suomi matkapas” (1895, 119) Lauttakylästä:

”Se on kookas kyläkunta, apteekki, postikonttori sekä moniaita kauppamiehiä ja käsityöläisiä. Kestikievari on hyvä ja sillä on useampia huoneita matkustaville. Paikkakunnan piirilääkärin asunto on täällä. Lauttakylässä yhtyy Turusta, Hämeenlinnasta ja Porista tulevat tiet.”

Pitäjässä oli vuonna 1880 parikymmentä maakauppiasta, joista kolmasosa harjoitti liikettä Lauttakylässä. Heidän puotinsa olivat suurimmat ja heidän varastonsa monipuolisimmat. Liike-elämää vilkastuttivat syksyllä keran vuodessa pidetyt eläinmarkkinat, jotka saivat alkunsa samaan aikaan kuin Karpin oluttedas. Markkinat olivat panimon elämä ja kuolema.

Oluttehtaan perustamiseen tarvittiin pääomaa ja ammattitaitoa. Pääomasta vastasivat rusthollarit Oskar Kiviranta eli myöhempi Kivi Huittisista ja Juho Simelius Isopere eli myöhempi Juho Pere Kokemäen Sonnilasta, ammattitaidosta prykimestari Mauritz Johansson (s. 1834 Harjavallassa, k. 1908 Huittisissa). Hän oli saanut opin Kokemäen olutpanimolla.

Huittisissa ei liikahtanut 1800-luvun lopulla juuri mikään taloudellinen tai yhteiskunnallinen hanke eteenpäin ilman Oskar Kiveä. Yksin hän ei kuitenkaan rohjennut ryhtyä juomatehtailijaksi. ”Karpin Oluttedas Osakeyhtiön” osakkeista (kaupparekisterissä Handelsbolag Karppi ölbryggeri) oli Oskar Kivellä 2/5 ja Juho Perellä 2/5 sekä Mauritz Johanssonilla 1/5. Kansa nimitti tehdasta yksinkertaisesti Lauttakylän prykiksi (TMA TPLKa AD I P/279, 1895).

Kun Karpin olutpanimo perustettiin, maas-

samme oli noin kahdeksankymmentä alan tehdasta. Baijerilainen valmistusmenetelmä oli täällä otettu käyttöön 1800-luvun puolimaissa. Se teki valmistusprosessista helpomman ja halvemmän. Lisäksi olutta voitiin säilyttää kauan pienissäkin astioissa, kun aiemmin juoma oli täytynyt laskea suoraan tynnyreistä paikalla nautittavaksi (Kaarela 1933, 7).

Tehtaan tontti saatiin Kiven omistaman Karpin tilan mailta kirkonkylästä. Hirsistä ja kivistä tehty prykirakennus valmistui 1879 ja tuli maksamaan noin 80 000 mk. Se oli aikanaan mahtava kiinteistö viljavarastoineen ja isoine työtiloineen. Valtavia kattiloita tarvittiin kaksi, lisäksi oli mäskärit, tilavat olutkellarit jäävarastoineen ym. säilytystilaa. Investointille voitiin alkaa juoksuttaa korkoa.

Pryki tuottaa

Olutpanimon johto oli Mauritz Johanssonin asiantuntevissa käsissä. Vuonna 1897 hän vuokrasi koko yrityksen nimiinsä, joten Kivi ja Pere jäivät kumpikin nauttimaan 2 700 markan vuotuisia vuokratuloja (TMA TPLKa AD I P/279, 1895). Johanssonia pidettiin rehtinä mutta ankarana työnantajana. Kun hän astui huoneeseen, noustiin seisomaan kuten siihen aikaan papin edessä. Hänen puolisonsa, prykimestarinna Maria Lovisa Johansson (s. 1843, k. 1923) hoiti kauppakirjeenvaihdon Saksaan, josta ostettiin hyvää mallasohraa, jopa humaloitakin, sekä myöhemmin myös limonadiesansseja (Heinonen 1968).

Työntekijöitä oli vuonna 1884 vain kuusi, mutta sen jälkeen aina vuosisadanvaihteeseen asti säännöllisesti kymmenkunta, parina parhaana vuotena kaksitoistakin. Vielä 1905 tuotannon jo selvästi laskettua pryki työllisti seitsemän henkilöä. Naisia oli yrityksen palkkalistoilla jatkuvasti pari kolme. Olutpanimo oli Äetsän villakehrutehtaiden perustamiseen asti (1897) Huittisten pitäjän suurin yritys.

Työntekijät oli 1890-luvun lopussa vakuutettu invaliditeetin ja kuoleman varalta; ohi menevien vammojen osalta heille oli taattu ilmainen hoito.

Karpin olutpanimo ei käyttänyt mekaanista liikevoimaa, mutta ilmoitti esim. 1890 tarvinneensa 1 200 hevostyöpäivää, jotka maksoivat 2 mk 80 p päivältä, yhteensä siis 3 360 mk vuo-

dessa (Valtionarkisto). Tehdas kulutti paljon halkoja, niin että niistä oli rakennettu talon muotoinen katettu varasto prykin lähelle. Sen sisätiloihin mahtui kaksi miestä vakituisesti pilkkomaan polttopuita, jotka heidän oli kuljettava panimoon ja sen omistamaan asuinrakennukseen.

Muuta miestyövoimaa tarvittiin oluenteossa. Kattilat oli väliin pestävä. Niiden sisään kiivettiin tikapuita käyttäen, ja niihin mahtui monta miestä yhtä aikaa. Tammitynnyrit puhdistettiin kesäisin prykin laajassa pihapiirissä. Se oli pikkulapsille mieluinen näytelmä. Puhuttiin tynnyreiden polttamisesta. Niihin pantiin keitettyä, kuumaa hartsia, joka oheni tynnyreiden sisäpintaan, kun niitä kieriteltiin. Samalla hartsi tiivisti tynnyrit pitäviksi. Savu sekä hartsin, puun ja oluen selittämätön tuoksu sekoittuivat toisiinsa.

Pullot tuotiin Urjalan lasitehtaalta, ja ne tarvitsivat myös pesijänsä. Pullot vetivät halstoopin (2/3 litraa) tai korttelin (1/3 litraa) olutta. Yhtiön parhaimpina tuotosaikoina niitä kierrätettiin 140 000 kappaletta vuodessa, joten pesemistä riitti.

Polttopuiden, hartsin, pullojen ja korkkien lisäksi pryki tarvitsi tietysti valmistusprosessinsa varsinaiset raaka-aineet: humalan ja survotut maltaat. Humalaa kului tuotannon huipupaikana nelisen sataa kiloa vuodessa ja maltaita vastaavasti n. 30 000 kiloa. Kun maltaat tuotiin pääosin ulkomailta, ei oluttehdas vaurastuttanut viljapitäjän ohrantuottajia. Kustannuspuolella maltaista koostui suurin yksittäismeno, jopa suurempi kuin palkoista yhteensä.

Palkat pysyivät vuodesta toiseen lähes muuttumattomina. Niiden suhteellinen osuus tuotantokustannuksista kasvoi sen jälkeen, kun raaka-ainekulut vähenivät valmistusmäärien laskiessa. Hyvinä tuotantovuosina 1890-luvun alkuun asti palkat veivät bruttotuotosta noin neljäsosan, raaka-aine- ja muut tarvikkeet kaksi viidesosaa (Valtionarkisto).

Tuotanto ja tuotto

Lauttakylän prykin tuotanto markkinoitiin koti- ja naapuripiittäjiin. Johansson piti laadun hyvänä ja alkoholipitoisuuden väkevänä. Prosentteja ei tuolloin mitattu. Kun puodeissa

myynti kiellettiin, markkinointikohteina olivat lähinnä Huittisten ja sen ympäristön majatalot. Esimerkiksi Karkun Karvon kestikievariin meni 1880- ja 1890-luvulla 175—250 pulloa vuosittain. Johansson myi tällaisille suurostajille velaksi ja antoi kymmenisen prosenttia kaupantäällisiä (TMA TPLKa AD I J 71/1896).

Aluksi yksityinen ostaja sai olutta suoraan prykistä mihin vuorokauden aikaan tahansa. Aina löytyi antaja. Asetuksen mukainen siirtyminen korikauppaan ei heti vaikuttanut Karpin oluttehtaalla tuotantoa alentavasti. Huittisissa sanottiin krisuksi tällaista koria, joka veti 25 pulloa — kussakin 1 halstooppi. Prykistä ajettiin neljällä hevosella olutta Karkun lisäksi pääasiassa Loimaan ja Urjalan kestikievariin.

Oli myös tunnettu tosiasia, että suuret torpat käyttivät prykin juomaa talkooväen hankkimiseen. ”Hyvä kalja” sai miehet vireeseen ja tulosta syntyi.

Tehtaan tuotanto kasvoi vuoteen 1890 asti. Parhaimmillaan se oli vuonna 1889 (101 400 litraa), mutta laski sen jälkeen miltei yhtämittaisesti. Isännöitsijä Mauritz Johansson kertoi vuonna 1896 tästä kulta-ajasta (TMA TPLKa AD I J 20/1896):

”Entisinä aikoina jolloin monessa kestikievarissa omassa ja ympäristön kunnissa sekä vielä muissa myymäläpaikoissa olutta myytiin eikä mallasverokaan maksettu, jaettiin kyllä osakasten kesken joskus 8 000 markkaa ja joskus vähän enemmänkin, mutta nyt on asiat muuttuneet ihan toiselle kannalle, kun ei saa myydä muuta kuin yksistään tehtaasta korittain ja kruunulle maksetaan mallasveroa markkaa joka leiviskältä.”

Vielä viime vuosisadan lopulla pryki ei kuitenkaan pyörinyt tappiolla. Johansson laski, että 1898—99 yhden panoksen tuottamiseen kului tarveaineita seuraavasti (TMA TPLKa AD I J 2/107, 1900):

— ohria n. 11 hl à 12 mk	= 132 mk
— puita n. 3 syltä à 10 mk	= 30 mk
— humalia ja käyntiainetta n.	40 mk
raaka-ainekulut yhteensä	202 mk

Yhdestä panoksesta saatiin:

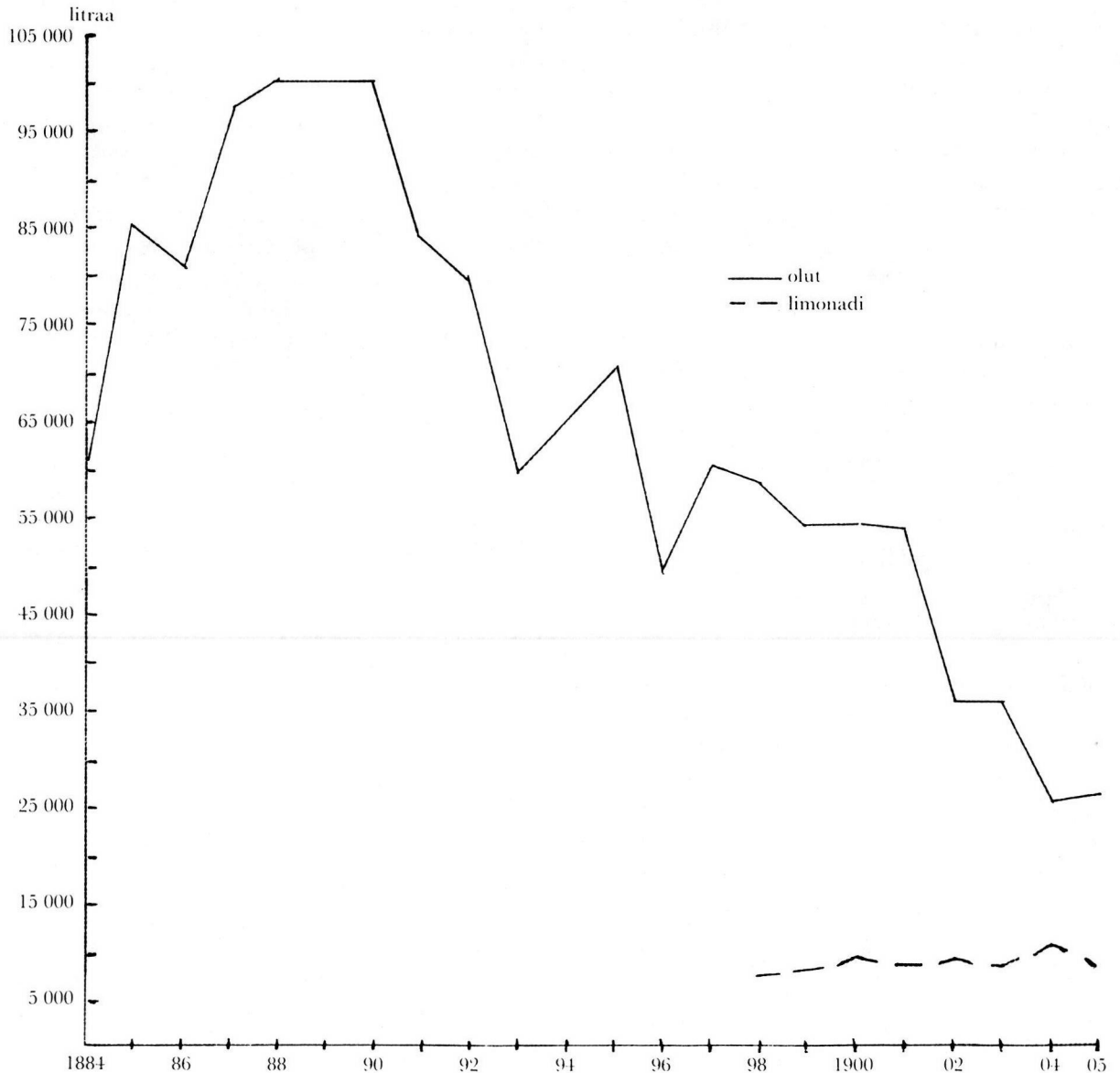
— n. 4 800 pulloa olutta à 24 p	= 1 152 mk
— mäskiä n. 10 saavia à 1 mk	= 10 mk
— kaljaa arvoltaan	1 mk
	<hr/>
panoksen bruttotuotto	1 163 mk

Tuotosta on vähennettävä vielä pullo ja korkit, tehtaan vuokra ja palkat sekä yhä alhaiset kunnan- ja kruununverot. Voittoa ei enää paljon olisi jäänyt, vaikka palkkamenot pysyivätkin miltei muuttumattomina koko jakson 1884—1905.

Avuksi oli tullut 1898 uusi tuotantolinja (kuvio 1), sillä pryki alkoi valmistaa myös limonadia. Oli siirrytty miedompiin juomiin ja pienempiin voittoihin.

Karpin oluttehtaan sesonkiaika osui joka vuonna syksyyn, Lauttakylän eläinmarkkinoihin. Ne pidettiin Mikon päivänä 29. syyskuuta ja niitä oli alettu pitää 1879, samana vuonna, jolloin pryki perustettiin. Olutpanimo oli var-

Kuvio 1. Karpin tehtaan oluentuotanto 1884—1905 ja limonadintuotanto 1898—1905

Lähde: Valtionarkisto, teollisuushallituksen arkisto, Ej-sarjan tilastotiedot

maan ainakin osaksi seurausta markkinoista. Toisiinsa niiden kohtalot solmiutuivat muutenkin.

Lauttakylän markkinat osuivat vanhaan palokollisväen pestuupäivään. Ihmisiä tungeksi kylän raitilla tuhansittain. Kansa oli riehakkaalla päällä.

Lopun alkua

Kun olutta sai alkuaikoina vielä ostaa prykistä suoraan kuka tahansa, epäkohdat tulivat pian näkyviin. Salakapakointi ja juopottelu kuuluivat yhteen, samoin kortinpeluu ja tappelut. Ei auttanut, vaikka prykin alueella oli väkivahva mies olutpalkalla pitämässä yllä järjestystä.

Prykin ja laittomien olutkrouvien yhteydestä kerrottiin jo 1881 (Mello 1950):

”...sillä niissä kiehasivat pahantapaiset poikanulikat, rengit ja kasakkapojat ikäänkuin nälkäiset ja janoowaiset siat mäskiruuhen partaalla. Sittenkun heidän tyhmät pääkallonsa olivat oluen höyryllä täytetyt, niin he heti maantielle hoipertelemaan ja tappelemaan, jossa moni lurjus sai werisen sorretun ja ilettävän naaman, kunnes wiettiin juoppoin arestiin.”

Putkat oli sijoitettu Nordgrenin majatalon ja Risti-Raution rusthollin kellareihin sekä Alakylän riiheen, jossa oli eri osasto naisille ja miehille.

Lauttakylän liepeillä, lähinnä Emmauksessa, oli näitä paheen pesiä. Lauttakylän kaksi tunnettua salakrouvia olivat ”Salkkari” ja ”Karus” eli Helvetti, Untonmäessä oli kolmantena ”Töykkälä”. Niiden omistajaksi muistetaan vienankarjalainen kauppias Pällin Matti. Oluen lisäksi niissä myytiin viinaakin, vaikka se oli lainvastaista.

Vuonna 1881 hiljaisen enemmistön mitta oli täysi. Salakapakat hävitettiin luultavasti myös viranomaisten myötävaikutuksella, koskapa he eivät puuttuneet tapahtumiin. Hävitysvimmaisten joukkoa tiedetään johtaneen suutari Kavanderin, ”jolla oli juopottelu ja tappelu pääelinkeino”.

Joukko aloitti Salkkarista. Toiset tappelivat sisällä ja toiset sahasivat rakennuksen poikki. Talon päädyssä asunut perhe jätettiin rauhaan. Ehtoopuolella revittiin hirret pois, jolloin ra-

kennus sortui. Tappelu loppui.

Helvetin tohinassa hakattiin ja revittiin ovet ja ikkunat, niin ettei siitä enää ollut kapakaksi. Töykkälä hajotettiin eräänä syysyönä. Ovista, ikkunoista, muureista ja haloista oli tappeluseiksi. Ruumiita ei tullut, vaikka paikkakunnan suurinta miestä Nevan Kristiaania eli Mäkistä oli lyöty halolla.

Salakapakointi hiljeni. Pällijeff palasi Vienan-Karjalaan. Kavander otti syyt niskoilleen, kun hänellä oli entistäkin kuormaa. Hän oli muun muassa saanut Tyrvällä kahden vuoden tuomion renkipojalle aiheuttamastaan kuolemantuottamuksesta: ”kun oli tullut heitettyä vähän liian lujaa kyljellään olleen saavin päälle että kuoli”. Huittisissa lautamiehistö asetui Kavanderin puolelle (SKS, kansanrunousarkisto).

Markkinoilla kuohui kuitenkin yhä prykin olut ja kansa vaahtosi yli äyräidensä. Huittisten nimismies Herman Wahlroos, vaikeudet itse kokeneena, kuvasi 1896 markkinahumua seuraavasti:

”Mutta markkinat ovat myös hyvin haitallisia erittäin markkinapaikan lähellä asukkaille, sillä näiden seutujen yhteiskansa pitää markkinapäivät välttämättöminä huvipäivinä, jolloin palkollisväki vaatii lomapäivää ja ovat liikkeellä markkinakylää kunniottamassa joutilaalla läsnäolollaan. Sen tähden kokoontuu markkinoille arvaamaton kansanjoukko, monta tuhatta henkilöä, joka ei anna pienintäkään huolta markkinain päätarkoitukselle vaan kulkevat joutilaana, nauttivat mitä on tarjottavana, etsivät mahdollisimmat päihdyttävät juoma aineet Oluvi tehtaasta ym. ja matkaansaattavat pöhnäisinä kaiken laista harmia todelliselle markkina kansalle. Kokemus on myös näyttänyt että todelliset eläinmarkkinat alkavat aamulla aikaisin ja loppuvat jo edellä puolen päivää, mutta vasta tämän jälestä alkaa joutokansa aaltojen tavalla valloittamaan markkina seutua, sillä markkinapaikka on pääasiallisesti muuttunut huvipaikaksi ja missä kauppiaita noin 30 á 40 lukuunsa kunnalta vuokratulla paikalla pitävät kaikenlaista pientä kauppatavaraa markkina kojuissa ja tiskeillä myytäväksi sekä missä monenlaiset markkina taitelijat ja soittajat viekottelevat joutokansalta rahaa. Juoppouteen taipuvaisilla on myös hyvä tilaisuus, sillä Lauttakylän toripaikan läheisyydessä siaitsee Oluvitehdas josta loppumaton neste tulvaa. Seudun kansa on hyvin harras oluvijuomalle ja vaikutukset ovat myös hyvin tuntuvaist markkina päivänä ja pahemmat juopot eivät

malta lopettaa yhdellä päivällä vaan pitävät vielä seuraavana päivänä samaa huvia samaten kun jo markkina etupäivänäkin toteuttaen sananlaskua että 'aatto juhlaa kalliimpi'."

Nimismies totesi syystäkin, "että siivoa elämää harrastava henkilö tuntee itsensä hyvin ikävässä tilassa tällöisen juopuneena meluvan kansan joukossa" (TMA TPLKa AD I M 49/247, 1896).

Ei kai siinä paljon auttanut, vaikka prykimestari Johansson puolusteli panimonsa panosta ja voiton maksimointia ylevin lauseparsin toukuussa 1896 (TMA TPLKa AD I J 20/1896):

"Tosin syksyllä pidettävänä markkinapäivänä, vieroittaakseni palkollis- ja muu vähempivarallisen kansan, kuin sinä päivänä liikkuvat vapaina, oluennautinnosta, [oluen] hinta on pidetty yli tavallisuuden, ei 10:ssä vaan 8:ssa markassa korilta, mutta sen päivän ylitulo ei ole niin suuri että voitto sen kautta yli vuoden nousisi 6 pennistä 12 penniin litralta, koskei sinä päivänä ole tuhattakaan litra myyty."

Prykimestarin alkoholipoliittinen kannanotto — niin mielellään kuin sen vilpittömyyttä epäileekin — kulutuskysynnän nousun ja hui-pun leikkaamiseen hintoja korottamalla kuulostaa tutulta tänäkin päivänä. Kansa kyllä on tiennyt, että hyvä on hintansa väärti.

Lauttakylän pryki lopettaa

Rusthollari Oskar Kivi kuoli 1901. Tuolloin oli oluenvalmistus Karpin panimossa laskenut jo alle 50 000 litran vuodessa, kun se parhaaseen aikaan oli ollut yli kaksinkertaisesti se määrä. Lauttakylässä kiellettiin 1896 sakon uhalla oluen ja väkevien juomien tarjoaminen ja nauttaminen markkinapäivänä teillä, torilla, avonaisilla paikoilla, porttikäytävissä, eteisissä ja pihoissa. Kiellot eivät tehonneet: järjestys-häiriöt jatkuivat miltei entisellään. Lauttakylän eläinmarkkinat lakkautettiin; viimeiset pidettiin Mikon päivänä 1903 (esim. TMA Loimaan KrV kirjekons. 5.9.1896/562; Huittisten kaupunginarkisto kunnltk ptk 1.11.1902; Lauttakylä 25.9.1953). Pryki valmisti sinä vuonna olutta enää 37 270 litraa.

Prykimestari Mauritz Johansson kuoli 1908. Kahta vuotta myöhemmin Karpin olutpanimo ilmoitti lopettavansa väkevien ja mallasjuo-

mien valmistamisen, jos eduskunnassa hyväksytään esitys mallasveron korottamisesta. Maa-liskuussa 1911 tehdas jätti lakkauttamisilmoituksen kaupparekisteriin (TMA Loimaan KrV kirjekons. 22.1.1910/146, 17.3.1911/312—313). Vuonna 1909 toteutettu veronkorotus oli yleisestikin vaikuttanut lamauttavasti oluentuotantoon, sillä melkoinen joukko tehtaita lakkasi sen vuoksi valmistamasta väkeviä mallasjuomia (Kaarela 1933, 24).

Lauttakylän pryki eli silti

Pryki ei kuollut lopettamiseensa. Prykimestarinna, lapset ja palvelijat elivät ja asuivat Lauttakylän komeassa pytingissä herrasväen tapoineen, omituisuuksineenkin. Rouva Johansson oli mainio ruoanlaittaja, ja pitkään muistettiin, kuinka baaleja pidettiin. Prykin päätytrekoolissa juotiin sateettomina kesäpäivinä aina päiväkahvi niin perheen kuin vieraittenkin parissa. Vaikka Karpista oli Lauttakylän torille vain kujan mitta, prykimestarinna ajoi sinne lauantaisin poikkeuksetta hevosella ruokaostoksille. Hän istui ryhdikkäänä hienoissa puvuissaan, vain hatun plyymit heilahtelivat. Ja kuin muistona menneiltä ajoilta elivät kolmikymmenluvulle Lauttakylän taajaman pienenä erikoisuutena prykin mamsellit, kaksi naimatonta Johanssonin sisarusta, käyttäen vanhanaikaisia vaatteita. Muut lapset oli koulutettu virkamiehiksi (Heinonen 1968).

Prykistä jäi myös ammattitaito ja rakennukset. Olutpanimon entinen työmestari Vihtori Salminen oli ostanut tehtaan lopettaessa sen limonadivalmistuskoneet, siirsi ne asuntoonsa ja perusti "J. V. Salminen" -nimisen limonadi- ja virvoitusjuomatehtaan. Siitä tuli varsin pitkäaikainen (TMA Loimaan KrV kirjekons. 17.3.1911/311—312).

Prykin kiinteä ja irtain omaisuus kaupattiin toukokuun lopussa 1914 pidetyssä huutokaupassa (Lauttakylä 23.5.1914):

"Lauttakylässä olevan entisen Karpin oluttehdas-yhtiön rakennukset, joista mainitaan suuri, hyvässä kunnossa oleva 11 huonetta sisältävä asuinrivi, tehdasrakennus, ulkokuonerivi ja suuri kivikellari. Rakennukset sijaitsevat maantien ja joen varrella ja voisivat ne pienillä muutoksilla sopia erittäin suurempaa nahkatehdasta varten."

Myytävään irtaimistoon kuului mm. kaksi suurta kuparikattilaa, jäähdytysallas, muutamia suuria ammeita, lukuisa määrä hyviä tynnyreitä, työkaluja, huonekaluja.

Karpin oluttehtaan tilat valloittivat ensin viljakauppiaat, sitten koneiden myyjät.

Kirjallisuus

Heinonen, Lempi: Talojen historiaa. Lauttakylän "Pryki". Lauttakylä 13.12.1968

Huittisten kaupunginarkisto

Kaarela, Pekka: Piirteitä olutteollisuutemme vaiheista. Alkoholikysymys 1 (1933): 2, 1—31

Mello, Heikki: Markkinaelämää Lauttakylässä 1800-luvun lopulla. Lauttakylä 30.6.1950

Rasila, Viljo: Ensimmäinen teollistumiskausi.

Suomen taloushistoria 2. Helsinki 1982

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), kansanrunousarkisto E 219, s. 36—43 (Juha Enqvist 1953)

Suomi matkaopas. Toim. August Ramsay. Kuopio 1895

Tuominen, Uuno: Suomen alkoholipolitiikka 1866—1886, I. Historiallisia tutkimuksia XXXIII, 1. Helsinki 1950

Tuominen, Uuno: Raittiusliike ja alkoholilainsäädäntö. Oma Maa VI (toim. Edwin Linkomies). Porvoo 1959

Turun maakunta-arkisto (TMA), Loimaan kruununvouti (KrV), kirjekons.

Turun maakunta-arkisto (TMA), Turun ja Porin lääninkanslia (TPLKa)

Valtionarkisto (VA), teollisuushallituksen arkiston tilastotiedot (Ej-sarja).

English Summary

Raimo Viikki: Lauttakylän pryki (The Lauttakylä Brewery)

When restrictions were imposed on spirits, for example the 1866 ban on distilling for home use, beer — which had been virtually forgotten in many localities — became popular again and its production became an industrial occupation. The brewing and sale of beer came under the general business legislation until 1883, when specific legislation was enacted. Sales outlets were reduced in number first by prohibiting sales in shops, then the serving of alcohol in inns and finally by moving to sale by the crate in order to curtail retailing.

The State began to impose further restrictions on brewing through taxation; in particular, tax regulations in 1883 and at the turn of the century cut down on production and consumption.

The article is a case study of the origins, activities, decline and final demise of the Karppi brewery, which operated in the village of Lauttakylä in Huittinen rural district between 1879 and 1911.

The brewery was founded in 1879 by two

prominent farmers who supplied the capital, and by a master brewer from the neighbouring district who contributed his professional skill. It was a relatively small operation. In its heyday the brewery employed ten people and beer production peaked at just over 100,000 litres annually. The beer was sold primarily to the shops and inns in Huittinen, a district with 12,300 residents, though a substantial amount was also transported by horse-drawn conveyance to inns in the neighbouring district.

The brewery's decline began in 1901 and it folded a decade later. The reasons for the demise were various:

— Legislation and taxation imposed by the State had an adverse effect.

— The disruption of public order in the vicinity of the brewery aroused the local authorities.

— Conservative farmers expressed their distaste publicly through restrictions passed by the rural district and the parish, and in the form of protests made to county authorities.